

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

**Географічний факультет
Кафедра землезнавства та геоморфології**

2026 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ГЕОМОРФОЛОГІЯ

для здобувачів освіти

галузь знань	А Освіта
спеціальність	А4 Середня освіта
спеціалізація	А4.15 Природничі науки
освітній рівень	Бакалавр
освітня програма	Природничі науки. Інтегрована програма
вид дисципліни	обов'язкова

Форма навчання	денна
Навчальний рік	2026/2027
Семестр	3
Кількість кредитів ECTS	3
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Форма заключного контролю	іспит

Викладачі: **Бортник Сергій Юрійович**, доктор географічних наук, завідувач кафедри землезнавства та геоморфології, професор

Погорільчук Наталія Михайлівна, кандидат географічних наук, доцент кафедри землезнавства та геоморфології, доцент

Пролонговано: на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» ____ 20__р.
(підпис, ПІБ, дата)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» ____ 20__р.
(підпис, ПІБ, дата)

Розробники: Бортник Сергій Юрійович, доктор географічних наук, завідувач кафедри землезнавства та геоморфології, професор;
Погорільчук Наталія Михайлівна, кандидат географічних наук, доцент кафедри землезнавства та геоморфології, доцент

ЗАТВЕРДЖЕНО

Зав. кафедри землезнавства та геоморфології

Сергій БОРТНИК

(підпис)

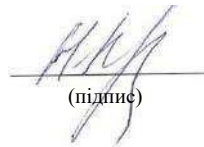
(прізвище та ініціали)

Протокол № 15 від « 19 » серпня 2026 р.

Схвалено науково - методичною комісією географічного факультету

Протокол № 5 від «26» серпня 2026 року

Голова науково-методичної комісії

(підпис)

Наталія КОРОГОДА

1. Мета дисципліни реалізується в контексті інтегративної підготовки майбутнього педагога, що передбачає не лише засвоєння предметних геоморфологічних знань, а й формування здатності розглядати рельєфоутворюючі процеси у взаємозв'язку з фізичними, хімічними та біологічними закономірностями функціонування природних систем, а також вміння методично коректно й доступно транслювати ці знання учням в межах змісту інтегрованого курсу природничих наук.

2. Попередні вимоги до опанування навчальної дисципліни:

1. Знання будови, функціонування процесів та взаємозв'язків у літосфері, гідросфері, атмосфері та педосфері Землі, обізнаність з геологічною будовою та геологічними процесами, з основами мінералогії та петрографії, гідрології суходолу та метеорології й кліматології.

2. Володіння елементарними навичками роботи з картографічним матеріалом, вміння аналізувати графічну інформацію, а також володіння загальними компетентностями, зокрема здатністю до аналізу, синтезу та системного мислення, необхідними для міждисциплінарного сприйняття матеріалу.

3. Анотація навчальної дисципліни.

Дисципліна «Геоморфологія» є складовою природничо-наукової підготовки майбутнього вчителя інтегрованого курсу природничих наук і має на меті забезпечити формування системних знань про рельєф земної поверхні, процеси й закономірності його утворення, розвитку та просторової диференціації під впливом ендегенних і екзогенних чинників, в тісному взаємозв'язку з іншими компонентами природного середовища - літосферою, гідросферою, атмосферою та біосферою.

Рельєф як поверхня розділу різних середовищ (літосфери, атмосфери, гідросфери та біосфери) є ареною активної взаємодії ендегенних, екзогенних процесів та антропогенного впливу, зоною постійного обміну речовиною та енергією між геосферами Землі. Курс висвітлює механізми формування й розвитку рельєфу земної поверхні та закономірності просторової диференціації й поєднання його форм. Процеси рельєфоутворення (морфогенезу) та форми рельєфу розглядаються на різних масштабних рівнях - від планетарного (материки, океанічні западини) та регіонального (гірські системи, рівнини, річкові долини) до локального (яри, зсуви) й мікрорівня (карстові форми, мікроформи флювіального й еолового походження), що дає змогу простежити ієрархічну організацію рельєфу та взаємозв'язок процесів різного порядку.

Дисципліна складається з трьох змістових частин:

першої - вступної, що охоплює огляд наукознавчих категорій сучасної геоморфології, аналіз чинників морфогенезу, систематики та класифікації форм рельєфу, а також аналіз загальних рис планетарного рельєфу;

другої - присвяченої вивченню ендегенних і екзогенних геоморфологічних процесів та утворюваних ними форм рельєфу;

третьої - практико-орієнтованої, спрямованої на формування вмінь та навичок здійснювати геоморфологічний аналіз території, зокрема здатності працювати з топографічними та геоморфологічними картами, матеріалами дистанційного зондування Землі, а також опанування методичних підходів до пояснення геоморфологічних явищ учням.

Наскрізною темою є прикладне значення геоморфологічних знань, яке зумовлене тим, що рельєф є визначальним чинником просторової організації життєвого середовища людини: він впливає на розміщення населених пунктів, транспортної та інженерної інфраструктури, сільськогосподарське освоєння територій. Інженерно-геоморфологічна оцінка рельєфу (стійкість схилів, несуча здатність порід, ризики зсувів, ерозії, підтоплення) є необхідною складовою будівництва та територіального планування. Водночас рельєф розглядається як важлива складова георізноманіття і компонент природної спадщини, що виконує ресурсну, регуляційну, естетичну, рекреаційну та науково-пізнавальну функції, і має окрему цінність для збереження природного середовища й сталого розвитку території.

Вивчення дисципліни спрямоване на формування здатності майбутнього вчителя пояснювати учням природні процеси й явища на конкретному, наочному матеріалі (рельєф своєї місцевості, геологічні пам'ятки, природні небезпеки), інтегруючи їх у ширший контекст природничо-наукової картини світу.

Навчальна дисципліна «Геоморфологія» відноситься до блоку фахових обов'язкових компонентів освітньо-професійної програми «Природничі науки. Інтегрована програма» спеціальності А Середня освіта.

4. Завдання (навчальні цілі) навчальної дисципліни:

- сформувати систему знань про рельєф земної поверхні як особливий (структуроформуючий) компонент природного середовища, його генезис, вік, будову та динаміку розвитку;
- ознайомити здобувачів із класифікаціями форм рельєфу за походженням, розмірами та віком;
- розкрити сутність ендегенних і екзогенних процесів рельєфоутворення та їхню взаємодію;
- сформувати вміння аналізувати вплив геоморфологічних процесів на розподіл ґрунтів, рослинності, на розселення та господарського освоєння;
- навчити здобувачів працювати з топографічними, геологічними та геоморфологічними картами, читати й будувати геоморфологічні профілі, ідентифікувати ознаки процесів та форм рельєфу на космічних знімках;
- розвинути здатність інтегрувати геоморфологічні знання з фізичними, хімічними та біологічними закономірностями у контексті викладання шкільного курсу природничих наук;
- сформувати розуміння природних небезпек, пов'язаних із рельєфоутворюючими процесами (зсуви, ерозія, карст, підтоплення), та підходів до їх пояснення учням;
- підготувати здобувачів до методично грамотної подачі геоморфологічного матеріалу в межах інтегрованого природничого курсу, зокрема через міжпредметні зв'язки та практико-орієнтовані форми навчання (екскурсії, проекти, спостереження за місцевим ландшафтом).

На основі набутого системного знання студенти матимуть можливість оволодіти такими компетентностями:

- Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (**ЗК1**);
- Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності (**ЗК2**);
- Здатність використовувати у професійній діяльності сучасну термінологію, зокрема міжнародну, наукові поняття, закони, концепції, вчення і теорії природничих наук – астрономії, географії, біології, фізики, хімії для пояснення явищ природи та розвитку в учнів розуміння сучасної природничо-наукової картини світу (**СК3**);
- Здатність вивчати фізичні об'єкти та явища, їх географічний (просторовий) розподіл, розуміти фізичні закони, теорії, проводити експерименти, працювати з фізичними приладами, технічними пристроями та моделями; обґрунтовано обирати та застосовувати методи й засоби навчання, відповідний дидактичний матеріал (**СК5**);
- Здатність планувати, організовувати та здійснювати експерименти у галузі природничих наук (фізики, астрономії, хімії, біології, географії) і використовувати їх як метод та засіб навчання (**СК7**).

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання (за необхідності)	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1.1	Наукознавчі ознаки геоморфології (об'єкт, предмет, методи, суб'єкт науки). Наукові напрямки та парадигми геоморфології	лекція	Оцінювання самостійних робіт, іспит	до 5%
1.2	головні джерела енергії ендегенних та екзогенних процесів, механізми їх впливу; чинники формування рельєфу.	лекція, самостійна робота		до 10%
1.3	головні риси рельєфу материків та океанів, їх походження у зв'язку із загальнопланетарними процесами та вплив на функціонування різних геосфер	лекція, самостійна робота		до 10%
1.4	фізичну суть ендегенних та екзогенних процесів, їх причини та наслідки, зв'язок зі структурами земної кори та фізико-географічними умовами території	лекція		до 10%
1.5	шляхи застосування геоморфологічних знань для вирішення прикладних задач (основні напрямки прикладної геоморфології)	лекція		до 5%
2.1	Здійснювати елементарний морфологічний аналіз земної поверхні; будувати та аналізувати схеми структурних ліній	практичні заняття	оцінювання практичних та самостійних робіт, іспит	до 8%
2.2	визначати та аналізувати морфометричні показники рельєфу земної поверхні	практичні заняття		до 8%
2.3	обґрунтовувати зумовленість геоморфологічних процесів конкретної території поєднанням ендегенних, екзогенних та антропогенних чинників рельєфоутворення	практичні заняття		до 8%
2.4	ідентифікувати різні генетичні типи рельєфу та процеси морфогенезу за картографічними матеріалами та матеріалами космічної зйомки	практичне заняття		до 8%
2.5	вміти інтегрувати геоморфологічні знання з фізичними, хімічними та	практичне заняття		до 8%

	біологічними закономірностями природних процесів і методично адаптувати цей матеріал до змісту шкільного інтегрованого курсу природничих наук			
3.1	Чітко й аргументовано доносити геоморфологічну інформацію (усно, письмово, з використанням картографічних і графічних матеріалів) до фахової та широкої аудиторії, зокрема до учнів різного віку в межах навчання інтегрованого природничого курсу	практичні заняття, самостійна робота	оцінювання практичних та самостійних робіт	до 10%
4.1	Самостійно опрацьовувати картографічні, літературні та польові джерела геоморфологічної інформації, критично оцінювати їх достовірність і приймати обґрунтовані рішення щодо інтерпретації геоморфологічних даних	практичні заняття, самостійна робота		до 5%
4.2	Нести відповідальність за коректність передачі природничо-наукових знань у процесі подальшої педагогічної діяльності	лекція, практичні заняття		до 5%

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання:

Результати навчання дисципліни (код) Програмні результати навчання (назва)	1.					2.					3.	4.	
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	1	2
Виявляти навички роботи в команді, адаптації та дії у новій ситуації, пояснювати необхідність забезпечення рівних можливостей і дотримання гендерного паритету у професійній діяльності, поваги й толерантності у полікультурному суспільстві (ПРН 5)											+		+
Розуміти будову Землі, особливості взаємодії її оболонок, географічні закономірності фізичних процесів та явищ, аналізувати їх на основі фізичних законів, теорій із застосуванням математичних методів (ПРН 10)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+	

7. Схема формування оцінки: рівень досягнення всіх запланованих результатів навчання визначається за результатами виконання практичних робіт, завдань для самостійної роботи, контрольних робіт та оцінкою, отриманою на іспиті.

Питома вага результатів навчання у підсумковій оцінці за умови її опанування на належному рівні наступна:

результати навчання – 1 (знання) – до 40%;

результати навчання – 2 (вміння) - до 40%;

результати навчання – 3 (комунікація) - до 10%;
результати навчання – 4 (автономність та відповідальність) - до 10%.

7.1. Форми оцінювання студентів: Заняття проводяться у вигляді лекцій та практичних занять. Завершується дисципліна іспитом.

- **семестрове оцінювання:** кількість балів, які студент отримує протягом терміну вивчення дисципліни є сумою балів, що були отримані при оцінюванні виконаних практичних, самостійних та контрольних робіт.

Оцінювання за формами контролю:

	<i>Міп кількість балів</i>	<i>Мах кількість балів</i>
Практичні роботи	7х «3» = 21 бал	7х «5» = 35 балів
Самостійні роботи	3х «3» = 9 балів	3х «5» = 15 балів
Контрольні роботи	2х «3» = 6 балів	2х «5» = 10 балів
Усього	36 балів	60 балів

- **підсумкове оцінювання** – іспит проводиться у письмовій формі; вид письмових завдань – тестові запитання та запитання з короткими відповідями. Для отримання загальної позитивної оцінки з дисципліни оцінка за іспит не може бути меншою, ніж 24 бали.

- Загалом формування оцінки спирається на «Положення про організацію освітнього процесу у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка», введеного в дію наказом № 170-32 від 11 квітня 2022 року.

- **умови допуску до іспиту:** студенти, які набрали сумарно меншу кількість балів ніж критично-розрахунковий мінімум – 60 балів до іспиту не допускаються. Рекомендований мінімум 36 балів. Студенти, які набрали менше 36 балів, перескладають відповідні теми у вигляді додаткових завдань.

7.2. Організація оцінювання: Практичні роботи зараховуються по виконанню, відповідно до графіка проведення практичних занять. Зарахування завдань самостійних робіт та проведення контрольних робіт здійснюється після вивчення відповідних змістових частин.

7.3 Шкала відповідності:

Відмінно / Excellent	90-100
Добре / Good	75-89
Задовільно / Satisfactory	60-74
Незадовільно / Fail	0-59

7.4. Політика навчальної дисципліни

Академічна доброчесність. Виконання всіх навчальних і контрольних завдань здійснюється з дотриманням Хартії академічної доброчесності та чинних положень Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Під час реалізації освітнього компонента дотримуються принципи академічної доброчесності, зокрема принцип нетерпимості (нульової толерантності) до будь-яких проявів її порушення, відповідно до Закону України «Про академічну доброчесність» та внутрішніх актів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Запозичення, використання даних, ідей, текстів, зображень, цифрових матеріалів та інших результатів мають бути належно атрибутовані. Порушення академічної доброчесності розглядаються відповідно до університетських процедур.

Використання штучного інтелекту. Інструменти штучного інтелекту можуть використовуватися лише у випадках і межах, визначених завданням та чинним Положенням про використання штучного інтелекту при реалізації освітніх програм у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Здобувач освіти несе відповідальність за достовірність, коректність, оригінальність і академічну доброчесність поданого результату та,

якщо це передбачено завданням або політикою Університету, зазначає факт, інструмент і мету використання ІІІ. Використання ІІІ під час індивідуальних контрольних заходів дозволяється лише за прямим дозволом викладача. Використання генеративного штучного інтелекту не допускається під час контрольних заходів (проміжний та підсумковий контроль).

Визнання результатів неформальної та/або інформальної освіти. Результати навчання, здобуті в неформальній та/або інформальній освіті, можуть бути подані до визнання у встановленому Університетом порядку за умови їх відповідності результатам навчання цієї дисципліни та наявності підтверджувальних матеріалів.

8. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план занять

№	Назва лекцій та практичних	Кількість годин		
		лекції	практичні	с/р
Змістова частина 1. Основи загальної геоморфології				
1.	Геоморфологія як наука. Головні геоморфологічні концепції. Методи геоморфологічних досліджень. Практичне значення геоморфології.	2	-	-
2.	Загальні відомості про рельєф. Поняття про морфологію, генезис, вік та динаміку рельєфу. Класифікації рельєфу.	2	-	-
3.	Чинники та умови рельєфоутворення. Вплив геологічної структури на рельєф. Вплив властивостей гірських порід та клімату на формування рельєфу. Діяльність людини як чинник рельєфоутворення.	2	-	-
4.	Самостійна робота №1. Співвідношення між геологічною структурою та рельєфом	-	-	4
5.	Головні риси рельєфу материків та океанів, їх походження. Гіпсографічна крива та її аналіз. Рельєф рівнинно-платформних та гірських областей.	2	-	-
6.	Самостійна робота №2. Географічні гомології. Морфоструктури рівнинних та гірських областей	-	-	6
Змістова частина 2. Процеси морфогенезу				
7.	Ендогенний геоморфогенез. Епейрогенез та орогенез. Геоморфологічні ознаки областей тектонічних піднятих та опускань. Тектоніка літосферних плит та рельєф. Рельєфоутворююча роль магматизму. Вулканізм та вулканогенний рельєф.	2	-	-
8.	Самостійна робота №3. Рельєф активних та пасивних континентальних окраїн			4
9.	Екзогенні процеси та їх рельєфоутворююча роль. Зональні та а зональні процеси. Стадії та закономірності екзогенного процесу. Рельєфоутворююча роль вивітрювання, схилових, флювіальних, гляціальні, еолових, карстових та прибережно-морських процесів	4	-	-
Змістова частина 3. Основи геоморфологічного аналізу				
11.	Основи гіпсометричного аналізу земної поверхні	-	4	4
12.	Основи морфографічного аналізу рельєфу	-	6	4
14.	Основи морфометричного аналізу рельєфу	-	4	4
15.	Морфологічний аналіз будови річкової долини		4	4

16.	Основи генетичного аналізу рельєфу	-	4	4
17.	Основи геоморфологічного картографування	-	6	4
ВСЬОГО ЗА ДИСЦИПЛІНУ		14	28	46

Загальний обсяг 90 год., в тому числі:

Лекції – 14 год.

Практичні – 28 год.

Самостійна робота – 46 год.

Консультації – 2 год.

9. Рекомендована література

Основна:

1. Бортник С., Погорільчук Н. Геоморфологія: навчально-методичний комплекс дисципліни для здобувачів освіти за спеціальністю А 4 Середня освіта освітньо-професійної програми «Природничі науки. Інтегрована програма» (електронне видання). Київ, 2026. 37 с.
2. Стецюк В., Ковальчук І. Основи геоморфології. К. : Вища школа, 2005.
3. Павловська Т., Ковальчук І. Геоморфологія: навч. посіб. Луцьк : Вежа Друк, 2022.
4. Стецюк В., Міхелі С., Ткаченко Т. Геоморфологія. Курс лекцій Київ: «Обрії», 2008.

Додаткова:

1. Байрак Г. Методи геоморфологічних досліджень. Львів, 2018.
 2. Бортник С., Погорільчук Н., Ковтнюк О. Методи польових географічних досліджень. Вивчення рельєфу та рельєфоутворюючих відкладів. К., 2015.
 3. Горішиний П. Морфологічний аналіз рельєфу: навчальний посібник. Львів, 2022.
 4. Колтун О. Вступ до геоморфології. Львів, 2006.
 5. Погорільчук Н.М. Динамічна геоморфологія: навчальний посібник. Київ, 2022.
 6. Сіренко І.М. Динамічна геоморфологія. Навчальний посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003.
 7. Сіренко І.М. Динамічна геоморфологія: навчально-методичний посібник. Львів: Лабораторія тематичного картографування; МВЦ географічного факультету, 2012.
 8. Стецюк В., Міхелі С., Ткаченко Т. Лабораторний практикум із загальної геоморфології. Київ: «Обрії», 2008.
 9. Яцишин А., Дмитрук Р. Морфолітологічний аналіз : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2023.
 10. Migoń P. Geomorfologia., Warszawa: PWN, 2006.
 11. Huggett R. Fundamentals of Geomorphology, 2016.
- <https://doi.org/10.4324/9781315674179>